

ԿԱՐՄԻՔ

Նաբեկ Գազիկի Սուքիասյանի՝ «Եղիշե Չարենցը և 20-րդ դարասկզբի համաշխարհային գրական զարգացումները» թեմայով (Բ .01.02-«Նորագույն շրջանի հայ գրականություն» մասնագիտությամբ) թեկնածուական ատենախոսության մասին

Ե. Չարենցը հայ բազմադարյա գրականության այն բացառիկ երևույթներից է, որոնց ստեղծագործությունները ժամանակի հետ բացվում են իրենց նոր կողմերով, ի հայտ բերում նորանոր բազում շերտեր, համաշխարհային գրականության, գեղագիտության ու փիլիսոփայության հետ առնչության նոր եզրեր, որոնք և, բնականաբար, պահանջում են գրականագիտական նոր մոտեցումներ, բազմակողմանի վերլուծության ու համակարգման նոր մեթոդներ ու եղանակներ:

Ն. Սուքիասյանի թեկնածուական ներկա ատենախոսությունը յուրօրինակ մի փորձ է՝ համաշխարհային գրականության զարգացման ընդհանուր համապատկերի վրա քննելու մեծ բանաստեղծի ստեղծագործությունները և, ժամանակի գրական հոսանքներին զուգահեռ նորովի բացահայտելու նրա դերը 20-րդ դարի հայ պոեզիայի զարգացման պատմության մեջ,

Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացությունից և օգտագործած գրականության ցանկից:

Առաջին տպավորությամբ՝ ատենախոսության հեղինակն ակնհայտորեն տեղեկացված է խնդրո առարկա ժամանակաշրջանի գրական հոսանքների, մասնավորապես սիմվոլիզմի, ֆուտուրիզմի և մոդեռնիզմի առանցքային խնդիրներին ու դրանց առընթեր՝ ինչպես Չարենցի, այնպես էլ՝ ռուս և եվրոպական մի շարք հեղինակների կարևորագույն ստեղծագործություններին, վերջիններիս առնչությամբ՝ գրաքննադատական տեսակետներին և այլն:

Պետք է ասել, սակայն, որ, այս ամենով հանդերձ, աշխատանքն իր ամբողջության մեջ չի ենթարկվել գիտակառուցվածքային անհրաժեշտ համակարգման, առաջադրված խնդիրների հիմնարար ուսումնասիրման ու գիտական պատշաճ մակարդակով վերլուծությունների ու տեսական

ընդհանրացումների, ինչի արդյունքում և՛ աշխատանքն իր ամբողջության մեջ չի ապահովել գիտական պահանջվող չափորոշիչները:

Առաջին ակնառու բացթողումներից մեկը ատենախոսության վերնագրի («Եղիշե Չարենցը և 20-րդ դարասկզբի համաշխարհային գրական զարգացումները ») և նրա տակ շարադրված ամբողջական նյութի բովանդակային մասնակի անհամաձայնությունն է, այստեղից բխող՝ գիտամեթոդական վրիպումներով ու ակնհայտ շեղումներով, որոնց հետևանքով և՛ ատենախոսությունն իր կառուցվածքարվանդակային ընդհանուր պլանում չի հասել անհրաժեշտ համակարգման: Այսպես, օրինակ, վերնագիրը ենթադրում է Ե. Չարենցի բանաստեղծական առանցքային դիմագծի, նրա գրական ժառանգության առավել բազմաշերտ ու հիմնարար արժեքների ուսումնասիրությունը, վերլուծություններն ու գնահատումը հիշյալ ժամանակաշրջանի համաշխարհային գրականության զարգացման ընդհանուր համապատկերի վրա: Այնինչ ատենախոսը, անհասկանալի տրամաբանությամբ, Չարենցի պոեզիան դիտարկել է միայն սիմվոլիզմի, ֆուտուրիզմի և մոդեռնիզմի գուգահեռների վրա՝ այն դեպքում, երբ բանաստեղծի գրական ժառանգությունը և, առհասարակ, 20-րդ դարի համաշխարհային գրականությունը չեն սահմանափակվում սոսկ հիշյալ գրական հոսանքներով: Չարենցի հարուստ ու բազմաշերտ պոեզիայում կարելի է տեսնել ժամանակի բոլոր այն նշանակալի գրական հոսանքները (էքզիստենցիալիզմ, էքսպրեսիոնիզմ, դադաիզմ և այլն), որոնք յուրովի մաս են կազմում մոդեռնիզմի՝ իրենց վրա կրելով այս կամ այն ժամանակահատվածում մարդու և, առհասարակ, քաղաքակրթության զարգացման տիպաբանական որոշակի առանձնահատկությունները: Իսկ եթե ատենախոսը նպատակ է ունեցել քննության առնել Չարենցի՝ միայն ա՛յս հոսանքներին (սիմվոլիզմ, ֆուտուրիզմ, մոդեռնիզմ) հարող երկերը, ապա դա պետք է հստակորեն արտահայտվեր ատենախոսության վերնագրում:

Ներածության մեջ Ն. Սուքիասյանը փորձել է դիտել անցյալ դարասկզբի համաշխարհային գրական զարգացումների հետ Չարենցի ունեցած համակողմանի առնչությունները և, ինչպես ինքն է ասում.« Ցույց տալ, որ Ե. Չարենցի ստեղծագործությունների վրա սիմվոլիզմի, ֆուտուրիզմի և մոդեռնիզմի

թողած ազդեցությունն այնքանով եղավ կարևոր և նշանակալից, որքանով պահանջում էր դարաշրջանը. ինչպես ժամանակի «գործառույթի» տարրնկալման, այդպես էլ՝ բանաստեղծական կառույցի « նախօրինակի» և գեղագիտական կոմսոբոշման չափորոշիչների ճշգրտման տեսանկյունից» (էջ 11): Այս և մի շարք այլ ձևակերպումներում շարադրանքի տրամաբանական կապի նմանատիպ խճողումներով հեղինակը գիտականորեն չի հիմնավորում հիշյալ հոսանքների և համաշխարհային հնչեղություն ունեցող դրանց ներկայացուցիչների հետ հայ մեծ բանաստեղծի ստեղծագործական կապը, տեքստերի գրաֆիկական վերլուծությունների միջոցով՝ վերջինիս տիպաբանական խնդիրներն ու առանձնահատկությունները, այլ փոխարենը, ինչպես ներածարանում, այնպես էլ բոլոր երեք գլուխներում առատորեն հնչեցնում է համաշխարհային ճանաչում ունեցող հեղինակների անուններ, որոնք ոչ միշտ են առնչվում խնդրո առարկա նյութի հետ, իսկ առնչվելու հազվագյուտ դեպքերում էլ գիտական պատշաճ քննություն չեն բռնում գրական ազդեցությունների ու գուգահեռների ուսումնասիրման գրականագիտական համապատասխան տիրույթներում: Ինչպես գրական ազդեցությունների, այնպես էլ շատ հազվադեպ հանդիպող տեսական ու գուգահեռների ապրիորի մեկնություններում, բանաձևումներում հեղինակը չի հաջողում գիտականորեն տեսքի բերել ասելիքը, ինչը և անխուսափելիորեն հանգում է մտքի տրամաբանական աճշտության՝ առանց ի մի բերվելու ընկալման որևէ գիտական հարթության մեջ: Ահավասիկ մի օրինակ «Ներածություն» բաժնից. «Գրականության զարգացումը չընդհատվող անսահմանափակություն է և բնական պետք է դիտվի, որ այն անկախ հասարակական իրադատությունների զարգացումներից մտնի առաջընթացի մի նոր շրջափուլ՝ իր առջև դնելով նորանոր գերխնդիրներ ու նպատակներ» (էջ 15): Նախ՝ ի՞նչ է նշանակում « Գրականության զարգացումը չընդհատվող անսահմանափակություն է» արտահայտությունը: Կամ ինչո՞ւ և ինչպե՞ս պետք է բնական դիտվի այն, որ գրականությունը կարող է առաջընթացի նոր շրջափուլ մտնել՝ անկախ հասարակական իրադարձությունների զարգացումներից, հատկապես՝ գրապատմական այն ժամանակաշրջանն ու ուսումնասիրման առարկա գրական հոսանքները, որոնց պատմագեղագիտական առանձնահատկությունները հիմնականում

պայմանավորված են հասարակական-պատմական իրադարձություններով և դրանց հետընթաց՝ անհատի հոգեմտավոր ձևաչափի փոփոխություններով:

Առաջին գլուխը («Եղիշե Չարենցը և սիմվոլիզմը ») իր հերթին բաժանված է երեք ենթագլուխների («Կորուսյալ երազի անհայտ ուղիներով » , « Ասպետական» ռապսոդիայի «փոթորկածուփ» միստերիա», »Չարենցյան սիմվոլիստական գույների « նրբագծերն ու նրբերանգները»), որոնց բոլորի վերնագրերն էլ, կարելի է ասել, ունեն գիտական ոչ պատշաճ ձևակերպում:

Ատենախոսության այս գլխում բնագրերի ընթերցման, ստեղծագործական առնչությունների ու դրանց գիտական վերլուծությունների մեթոդաբանությունը ճանաչողական նոր տարածքներ սկզբունքորեն չեն ապահովում: Բանաստեղծական մեջբերվող հատվածները, շատ հաճախ դառնում են ինքնանպատակ՝ ոչ միշտ կապ ունենալով իրենց նախորդ և հաջորդ մեկնությունների իմաստային բովանդակության հետ, ինչը, ի դեպ, կարելի է ասել նաև գրաքննադատների, փիլիսոփաների, մշակութաբանների՝ ատենախոսության մեջ չափից ավելի տեղ գտած մեջբերումների մասին, որոնք երբեմն նույնիսկ զավեշտալի բնույթ են կրում: 27-րդ .էջում, օրինակ, խոսելով Չարենցի հոգևոր տվյալտանքների ու մղձավանջների, բանաստեղծի՝ երազային աշխարհում հայտնվելու ներքին մղումների մասին, Մուքիասյանն իր խոսքը փորձում է հիմնավորել Զ. Ֆրոյդից կատարված մեջբերմամբ, որտեղ մեծ հոգեվերլուծաբանը քննության է առնում ոչ թե բանաստեղծական երազային աշխարհը, այլ մարդու՝ գիշերվա տեսած երազը՝ որպես ենթագիտակցական երևույթ, որոնք լրիվ տարբեր հասկացություններ են և որևէ կերպ չեն կարող փոխյրացնել միմյանց: Չարենցի և սիմվոլիստների կապը շատ դեպքերում չի հիմնավորվում բանաստեղծական՝ իմաստաբովանդակային գուգահեռներ ունեցող կոնկրետ օրինակներով և դրանց բազմակողմանի գուգահեռների գրաքննադատական դիտարկումներով: Փոխարենը հանդիպում ենք այնպիսի ձևակերպումների, ու առանձին բառակապակցությունների, ինչպիսիք են, օրինակ « Պատրանքի ճշմարտապատում»(էջ 28), «Գեղարվեստագետի ստեղծագործող հատկանիշ »(էջ 29) և այլն: Իսկ մի շարք դեպքերում էլ, փորձելով Չարենցի ստեղծագործական առնչությունները տեսնել այլ գրողների ու փիլիսոփաների երկերում, ատենախոսը

պարզապես մերկապարանոց հայտարարություններ է անում՝ դարձյալ առանց կոնկրետ օրինակների ու գիտական ընդհանրացումների: 29-րդ էջում, օրինակ, կարդում ենք. «Ե.Չարենցի բանաստեղծություններում մարմնի և հոգու փոխկապակցվածության հարցերը քննվում են Շոպենհաուերի՝ դուալիզմի («երկվություն») փիլիսոփայական հիմքի վրա»: Այսպիսի բաները հենց այնպես չեն ասվում. նմանատիպ պատասխանատու ձևակերպումները միանշանակ:

պետք է ուղեկցվեն համապատասխան օրինակներով, գիտական խոր և բազմակողմանի վերլուծություններով և այլն:

Ինչ վերաբերում է գրական հոսանքների վերաբերյալ ատենախոսի պատկերացումներին՝ պետք է ասել, որ դրանք դասագրքային մեկնաբանություններից ու ակադեմիական հայտնի տեղեկատվություններից այն կողմ չեն անցնում: Գրական ուղղությունների, հոսանքների ու դպրոցների բնութագրական, գիտամեթոդական առանձնահատկությունների ու տիպաբանական խնդիրների ուսումնասիրություններն, ի վերջո, չեն կարող լուծումներ գտնել սոսկ մանիֆեստների և կամ ինչ-ինչ հռչակագրերի ակադեմիական տիրույթներում. նրանց տարածաժամանակային ընդգրկվածության առանցքում մարդն է՝ պատմահասարակական, սոցիալ-քաղաքական, հոգևոր-մշակութային և նման այլ իրողություններով պայմանավորված իր հոգեմտավոր կառույցով, արտաքին աշխարհի հետ հարաբերությունների էներգետիկ ներքին ուղղվածությամբ, իրերի ու երևույթների ընկալման իր ձևաչափով, պատճառներով ու հետևանքներով և այլն: Հետևաբար, գրական ուղղությունների ու հոսանքների մասին խոսելուն զուգահեռ, անշուշտ, պետք է նկատի ունենալ այս կարևոր հանգամանքը, ինչի՝ ատենախոսության մեջ առկայության դեպքում, հնարավորություն կստեղծվեր նրա հեղինակի ինտելեկտուալ պատրաստվածության, գրական – հասարակագիտական իմացության ու աշխարհայացքի ընդգրկման և առհասարակ, հոգեմտավոր դիրքի վերաբերյալ պատկերացումներ կազմել միանգամայն այլ հարթություններում ու այլ դիտանկյուններից՝ դրանից բխող մի շարք հետևանքներով: Այնինչ ատենախոսը, անդրադառնալով իր կողմից ուսումնասիրվող գրական հոսանքներին, վերջիններիս ներկայացուցիչների հետ Չարենցի ունեցած

գեղարվեստական առնչություններին՝ քննության առարկա է դարձնում մեծավասամբ այն ստեղծագործություններն ու բանաստեղծական առանձին հատվածները, որոնց մակերեսի վրա վիզուալ պլանում երևում են սուս համանման մոտիվներն ու տրամադրությունները կամ, ինչպես ինքն է ասում.«Վկայում են նրանց քնարական հուզաշաղախ պատկերների համանման նկարագրությունների մասին»(էջ 35):

Գրաքննադատական մեկնության նմանատիպ օրինակների հաճախակի կարելի է հանդիպել ուսումնասիրության մեջ, որոնցից մեկն էլ, ահավասիկ՝ 41-րդ էջում.«Ա. Բլոկի հայրենասիրական քնարի ընդոստ դողանջները, - գրում է ատենախոսը, - լսելի են ինչպես Վ. Տերյանի, այնպես էլ՝ Ե. Չարենցի բանաստեղծություններում, ինչը հայրենիքի նկատմամբ տածած նույն սիրո և վերաբերմունքի արդյունքն է»(Այստեղ ավելորդ չէ հիշել այն ճշմարտությունը, որ գեղարվեստի մասին խոսել գեղարվեստի՝ լեզվով՝ կնշանակի ոչինչ չասել):

Ինչպես գիտենք, ժամանակակից գրականագիտությունը պահանջում է նոր մտածողություն, իրերն ու երևույթների քննության առնելու նոր հայացք ու դիտանկյուն, որոնք էլ, իրենց հերթին, ենթադրում են բանաձևերի նոր լեզու, նոր մեթոդներ ու արտահայտչաեղանակներ: Ինչպե՞ս կարելի է, օրինակ, խոսել Ա. Բլոկի, Բ. Պաստերնակի, Թ. Էլիոթի, Ռ.Ս.Ռիլկեի, Օ.Ուալդի, Ֆ.Կաֆկայի, Ե.Չարենցի և նման այլ ինտելեկտուալների մասին և դրան գուցահեռ կատարել տեսական այնպիսի ընդհանրացումներ, ինչպիսիք են, օրինակ. « Բանաստեղծը արտահայտում է հայրենիքի նկատմամբ բնորոշող հույզերի, չիրականացված հույսերի ու այրող կարոտի այն վառ զգացողությունները, որոնք համահունչ են սիմվոլիզմի փիլիսոփայական աշխարհընկալմանը»(էջ 46): Այսօրինակ ձևակերպումները գուցե կարող էին հարիր լինել ծայրամասային դպրոցների գրականության ֆակուլտատիվ պարսպմունքներին, բայց ոչ բնավ՝ թեկնածուական ատենախոսությանը ներկայացվող գիտական արդի պահանջներին ու չափորոշիչներին:

Ատենախոսության երկրորդ գլուխը (« Ե. Չարենցը և ֆուտուրիզմը»), ի տարբերություն մյուս երկու գլուխների, փոքր՝ ինչ հաջողված է այն առումով, որ այստեղ համեմատաբար առարկայական է խոսվում ֆուտուրիզմի հետ Չարենցի

ունեցած առնչությունների մասին, բանաստեղծական մեջբերվող հատվածները երբեմն ճիշտ ու տեղին են ընտրված, համեմատաբար ծանրաբեռնված չէ անունների ինքնանպատակ թվարկումներով և այլն: Ասվածը, սակայն, չի ենթադրում, որ աստենախոսության այս հատվածը գերծ է թերություններից: Բուռը այն հազվագյուտ դեպքերում, երբ աստենախոսը փորձում է տեսական որևէ ընդհանրացում կատարել՝ անմիջապես հայտնվում է գիտական ապարատի բացակայությամբ պայմանավորված տրամաբանական անկանոնության տեսադաշտում, ինչը և խոսում է նրա ընդհանուր պատրաստվածության աստիճանի, գեղարվեստական երկի ընթերցման, գիտական վերլուծության ու համակարգման ոչ բավարար կարողությունների ու հմտությունների մասին: Այնինչ տեսական գիտելիքները, բանաձևումների ճշգրտության աստիճանը, իրերի ու երևույթների մտավոր ընդգրկման սահմաններն ու ձևաչափը շատ բան կարող են ասել գրականագետի հասարակագիտական ունակությունների և, առհասարակ, ինտելեկտուալ մակարդակի մասին: Այսպես, օրինակ, խոսելով գրական գործընթացների զարգացման մասին, Սուքիասյանը գրում է. «Գրական-ստեղծագործական տքնաջան գործընթացը, հիրավի, դադարներ չհանդուրժող անընդհատական մի շարժում է և բնական է, որ պայմանավորված լինելով հասարակական-քաղաքական տարաբնույթ հանգամանքներով, այն պետք է մտնի առաջընթացի նոր հունի մեջ» (էջ 57): Տեսական գիտելիքների և ունակությունների այսօրինակ կողմնորոշիչները մեկ այլ տեղ արտահայտվում են հետևյալ ձևակերպումներով. «Բանաստեղծի հոգեկան աշխարհը կապվում է ժողովրդական հոծ զանգվածների հոգեկան աշխարհի հետ» (էջ 59) և կամ «Նշված գործերում, ինչպես նաև ապագայում գրված գործերում նկատելի է շարժման այն պաթոսը, որ արգասիք էր տիրապետող հսկա պեկոծումների» (նույն էջում):

Միննույն ժամանակ, ինչպես նշեցինք վերևում, աստենախոսության այս գլխում որոշ դիպուկ համեմատություններ ու զուգահեռներ կան, ինչպիսիք են, օրինակ, ֆուտուրիստների՝ Ու. Ուիթմենի բանաստեղծական օրինակով ինքնասևեռումների, չարենցյան անհատի և Նիցշեի գերմարդու առնչությունների դիտարկումները, որոնք, թեկուզ հայանցիկ, այնուամենայնիվ, տեղին են նկատված և, որոշ առումով, բնութագրական են հիշյալ դեպքերի համար (էջ 66): Բայց քիչ

անց, դարձյալ տեսական իր ոչ բավարար ունակությունների պատճառով, ատենախոսը չի հապաղում՝ փչացնելու նախորդ էջում ստացած քիչ թե շատ դրական տպավորությունը. «Ֆուտուրիստական գործերում,- գրում է նա, - տողերի « անջատվածությունն» ու «հատվածայնությունը »պայմանավորված են նրանցում արտահայտվող տարածագման արդի փոխհարաբերություններով» (էջ 67): Ընկալման որևէ տիրույթում չեն տեղավորվում նաև առանձին այնպիսի նախադասություններ, ինչպիսիք են, օրինակ.«Ականակիտ վազքով սլանում էր ասիա ժամանակը »(էջ 85)և այլն:

Հանուն արդարության՝ պետք է նաև նշել, որ, այս գլխի վերջնամասում, ատենախոսը տեղին է նկատել Չարենցի՝ այդ շրջանում դասական պոեզիան ժխտելու և հետագայում իր տեսակետներն այս առնչությամբ շտկելու հանգամանքը և այդ համատեքստում հիշել Տերյանին նվիրված նրա բանաստեղծությունը:

Ատենախոսության երրորդ գլխի («Չարենցը և մոդեռնիզմը ») առաջին իսկ էջերում հեղինակը դարձյալ ու գրեթե ինքնանպատակ հիշում է 19-րդ դարավերջի և 20-րդ դարասկզբի եվրոպական գրականության մեծերին, շատ հաճախ ուղղակի թվարկում նրանց առավել հայտնի ստեղծագործություններն ու առաջ անցնում: Երբեմն էլ մի քանի նախադասությամբ վերապատմում է Օ. Ուալդի, Կաֆկայի և այլոց ստեղծագործությունները՝ առանց անհրաժեշտ կոախումներ կատարելու և այդ ամենը ծառայեցնելու խնդրո առարկա նյութի առավել լիարժեք ուսումնասիրմանը: Միևնույն ժամանակ անհասկանալի է մնում, թե հեղինակից հեղինակ և ստեղծագործությունից ստեղծագործություն կտրուկ անցումներ կատարելով, ատենախոսի, կարելի է ասել, թե հատկապես ո՞ր և կամ ինչպիսի եզրահանգմանն էր միտված այս կամ այն գրապատմական շրջայցը, ինչպե՞ս և կամ ինչքան՞ով է նպաստում այդ հեղինակների թվարկումները իր առջև դրված խնդրի լուծմանը և այլն: Նույն սկզբունքներով, օրինակ, նա կարող է խոսել Կաֆկայի « Դատավարություն»-ից և ապա Զ. Խալափյանի «Եվ վերադարձնելով ձեր դիմանկարը »վեպից, թվարկել Վահագն Գրիգորյանի արձակ գործերը, հաջորդ տողում խոսել Շառլ Բոդլերի պոստեզիայից: Եվ այդպես շարունակ:

Այս գլխի առաջին ենթագլխում, որը վերնագրված է «Ձևերի ու ոճերի բազմազանությունը և պոետիկան,» գրեթե հիմնարար ոչինչ չի խոսվում Չարենցի պոեզիայի կառուցվածքային խնդիրների ու առանձնահատկությունների մասին՝ բացառությամբ մեկ երկու դեպքերի, այն էլ՝ հիմնականում գույների խորհրդանիշների ու առանց՝ գիտական խոր ու բազմաշերտ վերլուծությունների ու մեկնությունների: Այնինչ պոետիկան մեծ և միաժամանակ կոնկրետ հասկացություն է, որը քննության շատ առավել ընդգրկուն տարածություն է ակնկալում:

Իսկ ահա երրորդ ենթագլուխը («Ե. Չարենց և Գ. Լորկա. գրական փոխազդեցություններ») ակամա հարց է առաջադրում. ինչո՞ւ հատկապես Չարենցը և Լորկան: Այդ ի՞նչ ընդգրկված առնչություն ունի հայ բանաստեղծի հետ Գարսիա Լորկան, որ աշխատանքում հիշատակված տասնյակ անուններից առանձնացել և ուսումնասիրության նյութ է հանդիսացել առանձին ենթագլխով: Եթե խոսքը այս երկու բանաստեղծների անհատական ճակատագրերի մասին է, ապա Լորկան այս առումով միակ գուգահեռը չէ Չարենցի հետ. հակառակ դեպքում՝ պետք է գիտականորեն հիմնավորվեր այս ամենը և այս երկու բանաստեղծների ստեղծագործությունների բազմաշերտության մեջ ընդգծվերն այն խիստ առանձնահատուկ և խորքային կապերի ու առնչությունները, որոնք հնարավոր չէ տեսնել Չարենցի և մեկ այլ ուրիշ բանաստեղծի պարագայում: Իսկ ահա թե ինչպես է հիմնավորում այս երկու պոետների կապը ատենախոս . «Ե. Չարենցի և Գ. Լորկայի և շարք ստեղծագործություններում արտացոլված հայրենիքի և նրա հանդեպ կարոտի թեմաներն արտահայտվել են գեղարվեստական խոսքի տարատեսակ սիմվոլներով և ունեն արդիական հնչեղություն: Ե. Չարենցի և Գ. Լորկայի հայացքները կարևոր ազդակ են հանդիսանում ապագայի պոեզիայի մեջ նոր ուղիներ բացելու և զարգացնելու առումով» (էջ 117): Կարծում ենք՝ ավելորդ է ասել, որ նմանօրինակ ընդհանրական դատողություններով բնավ չի հիմնավորվում Չարենց – Լորկա ընդգծված կապը, ավելին. այս նույնը կարելի է ասել Չարենցի և շատ ուրիշ հեղինակների առնչությամբ, ինչը չի կարող անհրաժեշտ քննության բռնել գրական գուգահեռների պահանջվել չափորոշիչներում:

